TOATE DREPTURILE REZERVATE EDITURII MINERVA

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

DE LA ORIGINI PÎNĂ ÎN PREZENT

EDIȚIA A II-A, REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ

EDIȚIE ȘI PREFAȚĂ
DE
AL. PIRU

EDITURA MINERVA
BUCUREȘTI – 1982

Scanned by CamScanner

ORTODOXIȘTII

MOMENTUL 1926

ICONOGRAFIA MISTICĂ. DOCTRINA MIRACOLULUI

NICHIFOR CRAINIC

Nuanțări mistice ale tradiționalismului se văd la mulți poeți contemporani, acela însă care s-a străduit să dea o doctrină organizată este Nichifor Crainic (Ion Dobre, n. Bulbucata-Vlașca la 22 decembrie 1889). Acesta nu părea deloc indicat pentru o operă de construcție ideologică și informația sa arată mai curînd un om nepăsător de erudiție. Și totuși este un gînditor remarcabil, felul lui Mihail Dragomirescu. Opere ieșite din laboratorul filozofic sînt cu mult mai inerte decît sistemul acestuia, vulnerabil în multe părți, străbătut de influențele cele mai evidente. Dar el stîrnește gîndirea, irită, pune probleme și contribuie la progresul culturii. Fără a fi un prozator elegant și subtil, dar și fără a cobori sub nivel, Nichifor Crainic e un îndemînatic făcător de prozeliți. El știe să instige tinerimea, să-i inculce ideea de „haos", pentru ca apoi să-i găsească „punctele cardinale". E „vremea tineretului", declară el, în tre „generația veche și generația nouă există, incontestabil, un hiatus" (care de fapt nu există de vreme ce gînditorul însuși își găsește precursori). bîntuie „șomajul intelectual", tînărul e „setos de concepție integrală de viață în care să-și salveze sufletul din ruinele ce se îngrămădesc împrejur", „plăpînda ființă a acestei generații nu s-a scăldat în izvoarele de cleștar ale zinelor", „gospodăriile familiilor lor sunt ruinate de iureșul războiului", tineretul „poartă în suflet răzbunarea misterioasă a morților din război", se cere exterminarea „marilor tîlhari politici", librăriile „gem de tipăritura pornografică în care imaginea trupului gol se întrece cu textul celor mai abjecte apologii ale instinctelor inferioare" etc. Odată evocată această atmosferă de catastrofă, gînditorul aruncă punțile de salvare. Mîntuirea o vede întîi, ceea ce e foarte frumos și just, într-un idealism energetic: „Eu nu cred cu bătrînul Miron Costin că bietul om e sub vremi; eu cred . . . că vremile sînt sub om, că puterea de voință a omului bărbat e capabilă să frîngă grumazul monstrului". A doua cale de salvare e spiritualismul aplicat la noțiunea de stat și de cultură, prin spiritualism înțelegîndu-se concepția creștină că ordinea materială e un efect al spiritului primordial. Deși Nichifor Crainic vorbește de revelație, de universalitatea bisericii și de alte astfel de puncte ale corectei ortodoxii, antiraționalismul său (prin care se opune tradiționaliștilor francezi thomiști) duce la un panteism de formă germanică, străin de esența ortodoxici. „Doctrina spiritualistă cuprinzînd în amploarea ei fără egal cele două elemente ale vieții, ținînd seamă prin urmare de cele două naturi ale aceleiași realități, e doctrina realismului creștin." Dacă însă biserica tolerează franciscanismele și ideea comună că natura e imaginea divinității, oficial pentru motive temeinice ea socotește natura numai ca un efect al păcatului și ca un loc de ispășire, căreia nu se cade să i se dea nicidecum valoarea unei desfășurări continui a spiritului. Eroarea panteistă a lui Valentin și a tuturor emanaților a fost combătută aprig de părinții bisericii. Acest raport dovedește că Nichifor Crainic nu se împiedică în minuții teologice și trece repede la construcția sistemului său care e în fond o politică. În tendința de a fixa adversari, gînditorul decretează marxismul ca un izvor de „ură titanică împotriva creștinismului". Judecînd faptele senin, constatarea nu se verifică. Marxismul, ca și toate doctrinele de mentalitate evreiască, în unanimitate universaliste, păcătuiesc printr-o exagerare a ideilor de caritate și de umanitate pe deasupra instituțiilor statale. Marxismul înțelege să refacă comunitatea primitivă creștină pînă la anularea firescului egoism individual și național și să aplice în primul rînd principiul milei și al păcii pînă la abandonarea oricărei rezistențe. Firește că astfel el e periculos națiunilor și nu mai e îndoială că imperiul roman s-a prăbușit din cauza internaționalismului și pasivității vechiului creștinism de structură aproape evree. A trebuit să vină spiritul mediteranean care să înlocuiască noțiunea de comunitate cu aceea de biserică, introducînd ierarhia, distingînd între secol și spirit, făcînd din papă un împărat cu două aspecte, admițînd putința mîntuirii prin viața istorică. Astfel națiunile au fost repuse în drepturile lor. Faptul că evreul în genere face apel la umanitatea creștinilor, punîndu-le în vedere universalitatea religiei, e un semn că între doctrinele marxiste și creștinism nu e prea mare distanță. (Așa se explică de ce Gala Galaction a privit cu ochi îngăduitor acțiunea Internaționalei.) Nichifor Crainic însuși are „nostalgia Paradisului", adică a cetății eterne, ageografice și atemporale. Adevărat este că dacă comunismul nu e pentru Nichifor Crainic antireligios, el atinge însă „instinctul de familie, instinctul de proprietate, instinctul de patrie" care fac parte „integrantă" într-adevăr din natura omenească. Împreună cu teologii creștini, gînditorul împacă spiritualul cu secularul, printr-un stat etnocratic creștin, autoritar, călăuzit de rege, prin mijlocirea românilor „neaoși". Concepție interesantă, valabilă în multe puncte de vedere, dar în care se lasă în mod discret deschise unele probleme. Români „neaoși" înseamnă oare români prin „rasă"? S-ar părea că da. Totuși într-un loc al proiectului de constituție creștină

Scanned by CamScanner

Frontispiciul semnat de Demian în „Gîndirea"

se respinge numai minoritarul „nesimilat", iar în altă parte se vorbește de proporționalitate. Toate aceste lucruri ce s-ar părea că n-au legătură cu literatura conduc la o concepție a culturii și la o teorie proprie a specificului național. Ce înseamnă „tradiție"? Respingînd pasivismul semănătoriștilor, Nichifor Crainic intenționează tradiția pe elemente mai durabile și mai substanțiale. Cultura e un amestec de imponderabile și factori vizibili: sînge, limbă, pămînt românesc, folclor, ortodoxie. Ea e un aspect al autohtonității în care se cuprind hotele de pămînt propriu, cetate proprie, stat propriu, patrie proprie, neam propriu. În special Nichifor Crainic apasă asupra ortodoxiei: „Noi vedem substanța acestei biserici amestecată pretutindeni cu substanța etnică". Oriunde gîndirorul nu găsește „preocupare de biserică", neagă calitatea spiritualității românești. Nu-i greu să se vadă la Nichifor Crainic criteriul de cugetare al lui Ibrăileanu, al lui Gherea. El nu caută a stabili pe cale pozitivă care sînt notele specificului național, ci, determinîndu-le cu mijloace speculative, le impune artistului. Un adevărat artist tradițional *trebuie* să îmbrățișeze preocuparea religioasă. Cu această metodă numai G. Coșbuc se salvează ca poet și d-rul Paulescu ca gînditor. Eminescu, nefiind mistic, e înțeles ca mai puțin specific. Și cu toate acestea filozofia culturii pomenește într-un loc de fatalitatea specificului și pe drept cuvînt. Ortodox ori nu, un adevărat român de rasă nu poate să nu fie specific și e rostul sociologului literar de a-i descoperi aposteriori nota etnică. Ortodocși fiind și rușii, nota aparte a acelei limbi, gîndirea pe același teritoriu, participarea la stat nu constituie împrejurări specifice, deși e adevărat că prin ele individul aleșeu se adaptează. Numai rasa constituie un factor unic și s-ar părea că Nichifor Crainic se întemeiază pe ea. Acest punct e ocolit însă, cu tot atît la un moment dat, tangențial, chiar negat, mucul doctrinei rămînînd ortodoxismul. Gînditorul în poziție împotriva rasismului german care preconizează o religie națională și împotriva naționaliștilor care propun eliminarea evreilor creștinați și refuzul botezului. Punctul acesta de vedere era al bisericii oficiale însăși. „Biserica — susține ortodoxistul nostru — e deschisă tuturor", și firește are dreptate sub raportul nevoii de universalitate al oricărei adevărate religii. Dar se pune în contradicție cu principiul etnic. Căci deși nu se spune clar că evreul botezat devine român, lucrul se subînțelege, deoarece ieșind din categoria semților un astfel de individ trebuie să fie primit într-o națiie, de vreme ce națiia și religia sînt noțiuni corelative. Altfel, lăsat între granițe, cum el n-are patrie, ar intra într-o sectă bizară. Este sigur că Nichifor Crainic înțelege că acceptarea ortodoxiei (notă esențială a „românismului"), a limbei, teritoriului și celelalte e un pas puternic spre asimilare, ceea ce nu s-ar putea tăgădui. Dar prin asta problema specificului n-a fost rezolvată. În fond Nichifor Crainic reeditează teoria „ralierii" a lui Ibrăileanu, înlocuind moldovenismul cu ortodoxismul. Cine acceptă direcția ortodoxă ce reprezintă specificitatea maximă se integrează culturii române. Și în adevăr *Gîndirea* a primit destui evrei raliați, adică ortodoxizanți. Concluzia deprimantă a unei astfel de determinări dogmatice a etnicului este că evreul raliat „cu preocupări de biserică" e mai specific decît Goga, Rebreanu, Sadoveanu, Eminescu chiar, care n-au astfel de orientări.

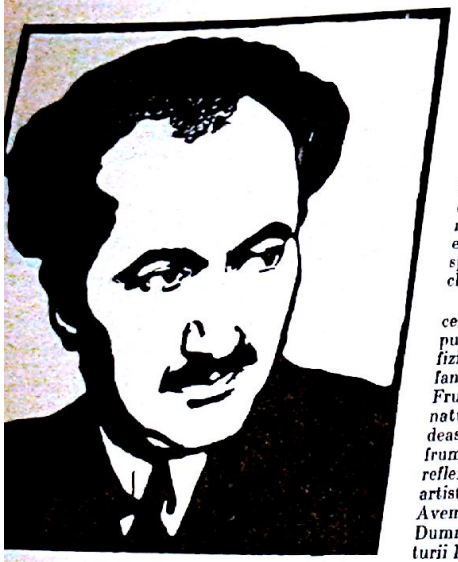

Nichifor Crainic.

Într-o foarte interesantă carte, *Nostalgia paradisului*, ce dovedește un puternic simț constructiv, Nichifor Crainic pune bazele unei estetice ortodoxiste, de metodă metafizică bineînțeles. Plăcerea produsă de această operă e de fantezie ideologică, fără vreun raport cu experiența. Frumosul nu e o stare a individului proiectată asupra naturii, ci o realitate obiectivă, dar nu în natură, ci pe deasupra ei, în principiul divin. În sensul teologic al frumosului „Universul ne apare poleit cosmic, ca un *reflex* al frumuseții supranaturale". Desigur, frumosul artistic e întruparea în operă a frumosului spiritual. Avem de-a face dar cu un platonism. Omul e făptura lui Dumnezeu, arta e făptura omului, arta e deci făptura făpturii lui Dumnezeu, nepoata lui Dumnezeu. Artistul aduce aparențele naturii, străbătînd la prototip prin copie, dar

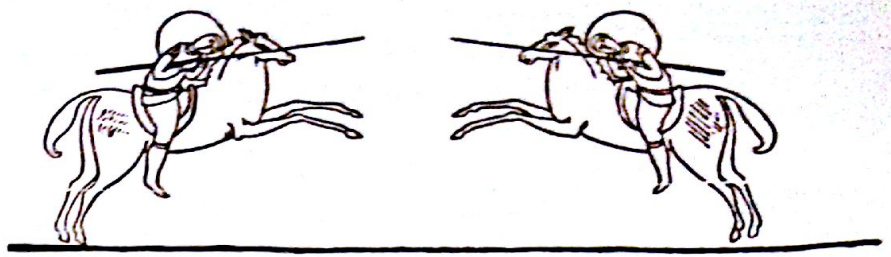

Frontispiciul ortodoxist de Demian în „Gîndirea"

scopul lui e eternul. „Arta în sensul ei înalt nu este o imitație a naturii, fiindcă ne urmărește să ne reamintească natura așa cum este. Scopul ei e revelația în forme sensibile a tainelor de sus". Curat platonism! De la Platon vine și concepția delirului cu privire la procesul creației. Artistul e genul inspirat de divinitate, profetul, comunicatorul cu Divinitatea. Identificarea frumosului cu binele este de asemeni platonizantă.

Ca poet, Nichifor Crainic a continuat cu sfințenie spiritul lui Vlahuță. Întîiele poezii, ocazionale, sacrificau intenționat invenția lirică. Dar este remarcabilă lapidaritatea unor definiții, acrul solemn și profetic. Poetul urma, prin Vlahuță, tradiția lui Gr. Alecsandrescu și a lui A. Mureșanu:

Trecutul adormit și viitorul
În clipa care bate le-mpreunăm.
Cînd fericiți lipim la piept feciorul,
Îmbrățișăm într-însul pe străbuni.

•

Cu ecourile line
Se coboară-n mine
Sufletul străbun
Și mă face mai puternic,
Mă cucernic
Și le mai de ori mai bun.

•

Oh, de ce, cînd pleci, argila se lipește de călcîi?
În pămînt e o putere ce te ține să rămîi.

•

Eu nu cunosc revolta cu zbateri de furtună,
Simțirea-mi curge fără învolburări de valuri
Cum ale voastre ape se-mpacă și se-mbină
Ca lunga-mbrățișare a celor două maluri.

•

Șuvoaiele de munte cu apa care cade,
Lucind fulgerătoare spre-absul de sub stîncă,
Desfășură căderea spumoaselor cascade
Cu-atîta mai măreață cu cît e mai adîncă.

Și-asemeni unor gînduri ce pe-nălțimi domină
Și-apoi s-aruncă-n haos adîncul să-i măsoare,
Brăzdează universul lungi dîre de lumină
Pe urma prăbușirii de stele căzătoare.

Imagist sărac în genere, poetul găsește citeodată figuri, dacă nu inedite, oricum neașteptate în cursul plan al litaniei. El posedă prin urmare iscusința de a izola și a pune în valoare un fragment statuar. Deprimarea e figurată prin căderea aripilor:

Cu aripi atîrnate pe umerii-ncărcați,
Părea că port prin beznă doi vulturi împușcați...

speranță prin ridicarea lor:

Iar aripile, care mă-mpiedicau, uneare
Se desfăceau pe umeri și fîlfîiau spre soare.

De profundis tratează mai sobru, dar nu fără gravitați, sentimentul obscur al ereditățu cîntat și de Arghezi:

Străbunii mei din veacuri legendare,
Al vostru suflet de umilă țărană
A dormitat sub secoli tiranî
Ca sub un greu de tenebri funerare

Dar din adîncul mulor de apă,
Tot ce-a murit în voi — frumos și mare —
Irumpe-n mine că o evlăvioare
Spre cerul-nceiuș în zboruri de vultani.

În sînge mi-arde dorul vostru scris:
Urcați, prin mine, către biruință,
Și-așa, cum ale voastre toate mi-s,

Vă răzbunați, că-n țînăra-mi ființă
A pîlpîit lumina unui vis
Și s-a zbătut suprema năzuință

Poetul a voit să se înnoiască în sens mistic, cîntînd „țara de peste veac", dorul „izvoarelor după oceane". Dificultatea era că toate modalitățile fuseseră încercate, autohtonizare a eroilor biblici, bizantinism, litanie. Mai rămînea sensul diafanului care lipsește însă poetului. Voind a simboliza aspirația topirii în divin, el evocă o Dunăre economică:

Dunăre, Dunăre, drum fără glod,
Du-ne vapoarele grele de rod,
Inima neamului nostru e-n grîne:
Dăruie-o lumii flămînde de pîne.

Dar și în acest fel de poezie, luptînd multă vreme cu greutatea lutoasă a aripelor, izbutește deodată să zboare într-o puțin comună îmbarcare mistică:

Și de pe vîrf de munte mă voi sui pe-un nor,
Zi grea, cutremurată va fi, o zi de-adio,
Cînd inima-mi, de tine, fășii voi dezlipi-o,
Amară frumusețe, pămînt rătăcitor.

Voi sfărîma sub pleoape tot spațiul din jur
Și-mi voi culca suspinul pe norul meu: șalupă
Ritmată de arhangheli, la proră și la pupă,
Cu aripile visle prin valul de azur.

Oceane de văzduhuri s-or lumina rotund
Prin stele-arhipeleaguri șalupa mea să treacă,
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpînd rostogolită spre-adîncuri fără fund.

Mă va-nvăli, spumoasă, pe creștete de hău
O pretutindenească vibrare de lumină
Și m-oi topi în boare de muzică divină,
Despovărat de zgura părerilor de rău.

Scanned by CamScanner

Și iarăși poetul caută lumina, de astă dată formal. Aplicînd maxima poeților, compune pentru regele Iării un „Descînt solitgetic":

Mănîncă-l Dumnezeu pe rege,
Pleacă urechea și ascultă.
Rupe din Tara cea cuviță,
Tăvălește-i sîn-adîncuri,
Frunțea cu hotar să-i ungă,
Mănîncă-l Dumnezeu pe rege.

LUCIAN BLAGA

Întîiele versuri ale lui Lucian Blaga (n. Lancrăm, 9 mai 1895 — m. 6 mai 1961) din *Poemele luminii*, au izbit mai ales prin imagine, fiindcă, deși relativ șterse, reduse la cîteva propoziții închise într-o aparență de versificație, ele se condensau pe un singur punct, într-o metaforă. De la început poetul se revela un panteist bucolic, indiscutabil mai realizat în momentele în care spiritul stabilește printr-un simț legături cu Universul și trăiește în undele lui. El pune urechea pe sol ca să audă inima pămîntului:

Ca să-l aud mai bine, mi-am lipit
De glie urechea — îndoielnic și supus —
Și pe sub glii i-am auzit
A inimei bătaie zgomotoasă —

își amorțește conștiința în ierburi:

Trântit în iarbă, rup cu dinții —
Gîndind absurd — mugurii
Unui vlăstar primăvăratic ...

și e capabil de a se abstrage din timpul practic încît să perceapă vibrațiile eterale:

Atîta liniște în jur de-mi pare că aud
Cum se izbesc de geamuri razele de lună ...

În genere însă *Poemele luminii* sînt încă stîngace, pătate de considerații filozofice și de un nietzscheanism zgomotos, în nepotrivire cu temperamentul nesanguin, cam rilkean al poetului. Este însă caracteristic că generația de după război, mai ales ardeleană, păstrînd cultul naturii, nu mai se mulțumește cu reprezentarea ei exterioară, ci încearcă să intre în substratul cosmic. Așa se explică astfel de impulsiuni macrocosmice:

Pămîntule, dă-mi aripi:
săgeată vreau să fiu să spintec
nemărginirea,
să nu mai văd în preajmă decît cer,
deasupra cer,
și cer sub mine —
și-aprins în valuri de lumină
să joc
străfulgerat de-avînturi nemaipomenite:
ca să răsufle liber Dumnezeu în mine.

În *Pașii profetului*, în *Zamolxe*, panteismul, sau mai bine zis panismul, se înfăptuiește cu mijloace artistice superioare și în consonanță cu tradiția noastră agrară, într-un pastoralism în care se regăsesc toate elementele bucolicei virgiliene: Pan „ovium custos", ardența canriculară a cîmpurilor, greierii, macii adormitori, șopîrlele, naiul, copacii străvechi, laptele care curge, fagurii, nucii, fructele în genere. Cît despre „cornițele sub năstureii moi de lînă", ele amintesc horațianul ied cu frunțea umflată de coarnele noi („frons turgida cornibus primis"). Dar, se înțelege, totul la Lucian Blaga este proaspăt, trăit în toată intensitatea senzației și cu un sens metafizic. Mai mult decît o amintire mitologică, Pan este în bucolica lui Blaga o întrupare a voluptății de a participa la toate regnurile, de a surprinde mai cu seamă măruntele mișcări vitale:

Acoperit de frunze roșcate pe o stîncă lîngă fîn
E orb și e bătrîn.
Picoșpicii sunt vremurile,
tăcerile ceare-a mai clipi,
căci ochii i s-au închis — ca melcii — peste lume.

Un Pan pierdut în frunze și cu ochii de cremene e o virtate aproape mineralizată, care însă cunoaște și păstrează contactul cu vegetalul și cu animalul, tactile:

Ah, Pan!
Îl văd, cum își întinde mîna, prinde-un rac —
și pipăie
cu mănuchiuri uguere tăcerile.

Un miel s-apropie printre tufișuri.
Orbul îl aude și zîmbește,
căci n-are Pan mai mare bucurie,
decît de-a prinde-n palme-neștiute căprarul nimfei
și de a le căuta cornițele sub năsturei moi de lînă.

E peste tot o beție de vegetal, de fructe, de animalitate, rece:

Pe coastă-n vreț de nouri —
crește luna

•

Veniți lîngă mine lovarăși! E toamnă,
se coace
pelinul în boabe de struguri
și-n gușe de vipere — veninul.

•

Pămîntu-ntreg e numai lan de grîu
și cîntec de lăcuste.

•

... Ades, un zgomot surd mă face să tresar
să fie pași sprinteni ai iubitei mele,
sau e moartă și ea
de sute și de mii de ani?
Să fie pași mici și gurulivi ai ei,
sau poate pe pămînt e toamnă
și niște fructe coapte-mi cad mustoase, grele
pe mormînt,
desprinse dintr-un pom, care-a crescut din mine?

•

În viță roșii strugurii par sînii goi.

•

O copilandră mulge-o vacă;
arcul ugerului plin
azvîrle o săgeată
de lapte în șiștar.

•

Nu le mai poate ajuta nici mierea
și nici laptele de capre.
Laptele de capre, care, fără de-a fi muls,
se scurge pentru ei prin buruieni cînd ugerele
sunt prea pline ...

•

...Și vina de la tîmple îmi zvîcnește
ca gușa unei leneșe șopîrle.

E de remarcat că vegetalele au ceva cărnos, animalic, ca și cînd ar fi nutrite din regnul superior intrat în putrefacție. Florile au „sîni de lapte", iar în *Zamolxe* sînt struguri enormi:

Mirare de-așa rod?
A îngropat sub fiecare viță cîte-un stîrv de om
găsit pe drumuri ori pe ape.

Dimpotrivă, sînt preferate făpturile cu sîngele rece care se încălzesc la soare, acelea mimetice, nemișcate, care se confundă cu buruienile: șopîrlele, lăcustele. Boii în lan deșteaptă imaginea melcilor:

Cînd toropit priveam prin gene,
cum boii se mișcau prin flori de sînziene
pe sub sălcii,

...
Mirare diferențiat cînd ei pornesc pășind în Dor lor

O, nu. Aceste ființe nu mă simt îngenuncheate de rugăciuni
ci sînt de multă vreme în mersul lor solemn
încît simt că ei nu mă văd pe mine
în fața lor de păr ... ca mărăcini

Încercarea de a construi un panteon dar cu pași mai dintre care unul cu cap de bour amintește mitologiile dacice ale lui Beldiceanu și Eliade.

Intrat în climatul neștiutor de tradiție era firesc ca Lucian Blaga, în înțelegere sau nu cu sine, să se deplaseze pe un punct mai apropiat de existența noastră reală, românească. Tracismul e o abstracție, iar panteismul curat o filozofie fără mitologie constituită. Poporul român este creștin ortodox și Dumnezeul creștin este exterior lumii. Dar cum sufletul popular nu atinge niciodată absolutul, caracteristic spiritualismului poetul se va opri la mijloc între cer și pămînt (atitudine eretică, dar singura cu putință în poezie și în orice legendă, dovadă franciscanismul) și va continua să pipăie concretul lăsînd se nostalgizat de Spirit. Acum poezile sînt străbătute de o temere de taina pămînteană a morții, de toamnă și de astare. Spiritualizări și stilizări nunore, aureolări ale ființelor cîmpenești, fenomene de lumină și angelic, izbucnind în pacea agrestă în care murise Pan, ne dau o derivație bizantină a vechiului panism, încă sălbatică și rurală, pe care am numi-o bucolic creștin. După cum în creștinismul primitiv păstorul virgilian se îmblînzește și pătrunde pe pereții sarcofagelor cu oaia în jurul gîtului, între barbarie și ermec, vită de vie bahică și luier simbolic, păuni și porumbițe, silvani și diaconi, tot astfel rusticitatea liricei lui Blaga se eterizează fără să se distrugă. Întîlnim și aci reptila la soare.

Bacantele sînt verzi și aur ca lăcustele

Nimfă grăsuță vezi
Mar roș cade-n iarbă.

și Zamolxe, fata Magului, vrea chiar să arbă pe mare verzi:

... Căci Zamolxe îndrăgostitu-mi-a
mîinile surîse și mărere
vin ca bacantele
și ar vrea să arbă pe mare verzi
tot atît de verzi,
verzi ca lăcustele
sau ca mărul pădurilor

Zamolxe însuși caută contactul rece cu șopîrlele gîlave:

Altădată noaptea-mi erau un hangiu de odihnă
ne zeu hăituit dinaintea lor prefăceam în mine
înțeles vis artă de templu,
că ierbi și gîlave șopîrlele veneau
să caute sosirea
pe pămînturile mele goale

Preferința este explicabilă: animalul greu, fierbinte, deșteaptă noțiunea de mișcare, de viață deasupra sohului, în vreme ce insecta imobilă, rece, e o prelungire a geologicului și deci a cosmicului somnolent.

Zamolxe e un „mister păgîn" și înfățișează un prim pas de a încadra dionisiacul nietzschean în tradiția românească, pe calea mitului. Apare în poezie autohtonismul traco-getic cu care mulți vor să înlocuiască acum convenția latinității, ceea dreptul mai potrivit sufletului nostru agrest. Zamolxe, cirac al lui Dyonisos, simbolizează chiotul de vitalitate în fața lanurilor galbene și a strugurilor copți, îndreptățirea filozofică a țăranului de a umbla cu picioarele goale prin iarbă, strivind melci și șopîrle și călcînd cu degetele în țărîna udă de lapte de capră. Misterul e compus dintr-o mică dramă de idei, aproape pirandelliană. Zamolxe nu mai crede în zei și s-a ascuns într-o peșteră, unde cultivă unica divinitate legitimă, pe Marele Orb, simbol al Cosmosului divin pretutindeni și neștiutor de sine:

Aruncă grăunțe între brazde și zici:
„din ele crește Dumnezeu"
În dimineața ceea ca să mă prindă și copiii,
l-am schimbat în orb.
Le-am spus „Noi sîntem văzători,
iar Dumnezeu e-un orb bătrîn.
Fiecare e copilul lui —
și fiecare îl purtăm de mînă".
Căci nu ești tu, Dumnezeire, neștiutul orb,
ce-și pipăie cărarea printre spini?

Atunci Magul pune simulacrul lui Zamolxe în templu, printre zei și-l divinizează, ca oamenii să-i uite învățătura. Mitul e atît de tare încît înlocuiește realitatea și cînd Zamolxe se coboară la templu el se află în fața unei puternice ficțiuni. El dărîmă statuia și e omorît pentru acest lucru și abia atunci mulțimea primește adevărul cecității lui Dumnezeu.

Valoarea poetică a misterului stă în aceeași ascuțime a contactului fizic cu lumea, în evocarea a tot ce e voluptos la suprafața pămîntului:

Duhul meu — al meu sau al pămîntului e tot atît —
și-a așternut aici cojocul său de mușchi și-așteaptă...
departe ești, poporul meu dac, neam de ursi.
Ei bine, mucenicii lui se tot sporesc de-atunci
pe sub pămînt ca iepuri de casă.
Prin cîlți de codri altădată săgetam
bourii între coarne...

•

...și pescuiam din fluvii somni rotunzi
ca pulpele fecioarelor.

Lucian Blaga student la Viena.

Scanned by CamScanner

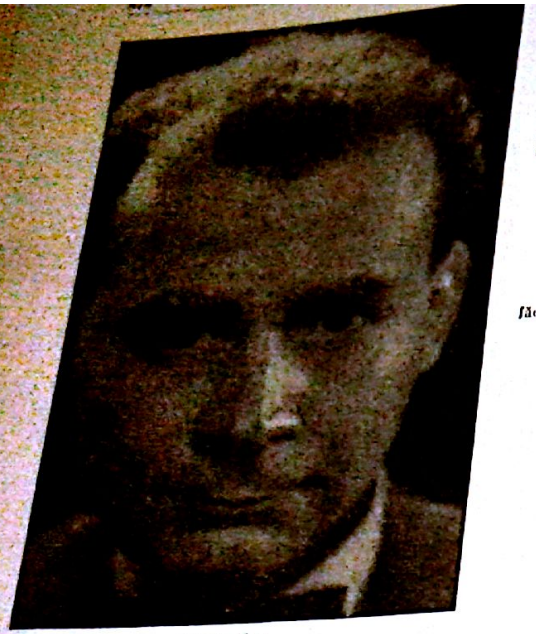

Lucian Blaga.

dar este „şarpele binelui"; sînt şi aci stupi şi grădini, dar sînt „grădinile omului"; plugul ară, dar e împins de arhangheli:

Aci e casa mea. Dincolo soarele şi grădina cu stupi.
Voi treceţi pe drum, vă uitaţi printre gratii de poartă,
şi aşteptaţi să vorbesc. — De unde să-ncep?
Credeţi-mă, credeţi-mă,
despre oriice poţi să vorbeşti cît vrei:
despre soartă şi despre şarpele binelui,
despre arhanghelii cari ară cu plugul
grădinile omului,
despre cerul spre care creştem,
despre ură şi căderi, tristeţe şi răstigniri —
şi înainte de toate despre marea trecere.

Este dealtfel vorba de un panteism extatic, de o colaborare a trupului cu visul, de trecere în mitul creştin a miracolului anonim al universului. Flora şi fauna se fac mai ascetice, mai simbolice, aproape mistice, dobitoacele, pînă acum lubrice, capătă „ochi cuminţi" şi privesc „fără de spaimă umbra în alvii". Cîmpul face loc pădurii, soarele umbrei, piraiele duc înspre peşteri, ţapilor le iau locul melancolicii cerbi:

Un soare în zenit ţine cîntarul zilei.
Cerul se dăruieşte apelor de jos.
Cu ochi cuminţi dobitoace în trecere
îşi privesc fără de spaimă umbra în alvii.
Frunzare se boltesc adînci
peste o-ntreagă poveste.

Nimic nu vrea să fie altfel decît este.
Numai singele meu strigă prin păduri
după îndepărtata-i copilărie
ca un cerb bătrîn
după ciuta lui pierdută în moarte.

Pe cînd pămîntul
Lucrare albe vor purta
cu petrecanii lumii-n zare mereu.
Pe urma lor voi merge lîngă voi
spre noii părinteri. —

îngerii cîntă noaptea în pădurile din care au fugit nimfele:

Porţile pămîntului s-au deschis
Duhovnicii mitelor străvechi
îngerii au cîntat toată noaptea
prin păduri au cîntat toată noaptea
că bunătatea e moartă

dar mai ales migrează călătoriile enigmatice şi bizantinizante:

Trei depărtate călătorii voi face mai
decît copilăria voi păstrînd în sînge
să pasă iarba de pretutindeni
Cerbii cu ochii umani şi blînzi
intra vor în locurile vechi
cu porţile deschise,
mitologii muzeii în jur

O mare inocenţă cuprinde pe toate făpturile şi totul e plin de miracol şi de aşteptare. La casa zgrăvuită de sfinţi s-a adunat norodul

crezînd că fără veste te vei ridica la cer
şi vei înălţa cu tine
satul şi pămîntul.

Ciobanii, în cojoace cu flăcări de lînă, aşteaptă misterul naşterii, pe cînd femeia:

înţelege mai puţin decît oricine
minunea ce s-a-nîmplat.

şi în sfîrşit pentru a duce la capăt angelizarea eglogei:

Toate turmele pămîntului au aureole sfinte
peste capetele lor.

Nu putem să nu apropiem aci patetismul mistico-bucolic al lui Lucian Blaga de iconografia pastorală şi bizantină a pictorului Demian, remarcabil şi pe nedrept subestimat comentator al ortodoxismului. Şi acolo cerbi diafani se încurcă în coarnele stilizate, porumbeii au rigidităţi romantice iar fiinţele rustice privesc cu inocenţe arhaice, arătînd hieratic mîini disproporţionate şi picioare naive, în care senzualitatea se împerechează cu serafismul.

În *Lauda somnului* procesul de spiritualizare e mai înalt şi poetul cade într-un soi de nostalgie de eden, într-o lîncezeală numită „tristeţe metafizică", încercînd să depăşească spaţiul terestru, să evoce un „peisaj transcendent" şi mai ales să depăşească momentul biografic, să intre în fondul ancestral. Somnul e mediul potrivit sustragerii de sub orizontul solar şi intrării în metafizic:

În somn sîngele meu ca un val
se trage din mine
înapoi în părinţi.

Stilul devine liturgic şi Aleluia răsună peste tot. Îngerii mişună pe pămînt. Poetul îşi face „biografia" sau mai potrivit genealogia, încercînd să surprindă elementul coral în desfăşurarea Universului, marile glasuri haotice:

Unde şi cînd m-am ivit în lumină, nu ştiu,
din umbră mă ispitesc singur să cred
că lumea e o cîntare.
Străin zîmbind, vrăjit suind
în mijlocul ei mă-mplinesc cu mirare.
Citeodată spun vorbe care nu mă cuprind,
citeodată iubesc lucruri care nu-mi răspund.
De vînturi şi isprăvi visate îmi sunt ochii plini,
de umblat umblu ca fiecare:
cînd vinovat pe coperişele iadului,
cînd fără păcat pe muntele cu crini.

Lucian Blaga cu fiica sa Dorli, în Portugalia.

Închis în cercul aceleiaşi vetre
fac schimb de taine cu străinoşii,
norodul spălat de ape sub pietre.
Seara se-ntîmplă mulcom s-asculţi
în mine cum se tot revarsă
poveştile singelui uitat de mult.
Binecuvînt pînea şi luna
Ziua trăiesc împrăştiat cu furtuna.

De fapt „biografia" aceasta e „testamentul" lui Arghezi. Se întîmplă acum un fenomen curios. Deşi Blaga are mijloacele lui proprii şi e posibil să nu fi fost deloc înrîurit de poetul *Blestemelor*, începe să facă dublet cu Arghezi. Boala lui e tînjirea argheziană:

Frate, o boală învinsă ţi se pare orice carte.
Dar cel ce ţi-a vorbit e în pămînt.
E în apă. E în vînt.
Sau mai departe.

iar spleen-ul îngerilor care ostenesc sub greutatea aripilor, putrefacţia raiului constituiesc o paralelă la melancolia îngerului din *Heruvim bolnav (Paradis în destrămare)*:

Portarul înaripat mai ţine întins
Un cotor de spadă fără de flăcări,
Nu se luptă cu nimeni,
dar se simte învins.
Pretutindeni pe pajişti şi pe ogor
serafimi cu părul nins
însetează după adevăr,
dar apele din fîntîni
refuză găleţile lor.
Arînd fără îndemn
cu pluguri de lemn,
arhangheli se plîng

Scanned by CamScanner

de grindina arzătoare
Tresai pentru sufletul meu
pururelnicul sfâșietor dor,
cu pleoapa stângă care din urmă lumină.
Nemângâiat lăcrim grea
sprijinindu-mă cuiul în fiu.
Vai mie, vai fie,
vai mie, vai fie,
pământ mult au amplut apa vie,
adâncă vor putrezi și îngerii sub ghe.
Târâie va ieși pevățire
din trupul tirit.

Ceea ce rămîne strict personal este latura pictural stilistică. Abundența de îngeri, înlocuirea prin ei aproape a oricărei figurații umane dă un fel de convenție grațioasă, dar de un ordin mai mult decorativ cînd lipsește misterul care să transforme aparițiile în viziuni turburătoare. Astfel arhanghelii ară cu plugurile, serafimii scot apă din fîntîni cu găleți, îngerii se culcă noaptea goi în fîn „sgribulind" și putrezesc sub ghe ca orice muritori, fiindcă nu sînt altceva decît individii comuni întraripați. Ba chiar sînt introduși în viața domestică și civilă. Ei trimetsec ușile:

A mustrare clipind
le superi doar
cînd îngerii trimitesc prea tare ușile
vesnind sau țeșind . . .

sau veniți să pedepsească Sodomele moderne electrificate se rătăcesc prin baruri și se lasă ademeniți de dansatoare:

Arhanghelii sosiți să pedepsească orașul
s-au rătăcit prin baruri, cu penele arse.
Dansatoarea albă le trece prin sînge, rîzînd s-a oprit
pe-un vîrf de picior ca pe-o stîncă întoarsă.

Sufletul liric autentic se regăsește tot acolo unde spiritualismul se sprijină pe geologic:

Semne verzi subt șovăiri solare
ieși soră să vezi pe ogor.
Popi negri vestind subt pămînturi soarele,
cu fluiere greierii umblă
pînă-n pragul sicrielor
și-acolo mor.

•

Pe patru vînturi adînci
pătrunde somnul în fagi bătrîni.
Subt scut de stînci, undeva
un bălaur cu ochi întorși spre steaua polară
visează lapte albastru furat din stîni.

•

Vîntul a dat în pădure
să rupă crengi și coarne de cerbi.
Clopote sau poate sicriile
cîntă subt iarbă cu miile.

Tocmai acest element teluric e deficient în *La curțile dorului*, unde cu toate încercările de folclorism, poeziile nu mai au suavitatea materială de altădată.

Deși *Tulburarea apelor* e în fond operă de poezie ca și *Zamolxe*, o putem trece în rîndul dramelor numai pentru mai ordonata desfășurare scenică. Structura e de poem faustian și de dramă ibseniană, interesul general fiind de natură speculativă. Un popă ardelean român din vremea reformațiunii (veacul al XVI-lea) e îndrăgostit de Nona, nepără sașă, care ademenește dealtfel pe toți tinerii preoți pentru a-i capta la Reformă. (Motivul e, bineînțeles, imaginar.) Popa e tocmai pe cale de a clădi biserică, dar e turburat de ispitele Nonei. Trebuie să se înțeleagă că ortodoxismul, catolicismul susțin desăvîrșita transcendență a spiritului, în vreme ce acești reformați pretind că „Dumnezeu e pretutindeni". Iată că în casa preotului vine un moșneag și face, în felul lui Zamolxe, teoria unui Isus-Pămîntul:

Azi Pămîntul întreg e trupul său . . .
Isus e piatra,
Isus e muntele;
toldeauna lîngă noi — izvor limpede și mut,
toldeauna lîngă noi — nesfîrșire de lut
Fără cuvinte, cum o frunză pe ramură,
Isus înflorește-n tîrnoși
și rod se face pentru copiii sărmani.
Din floare îi aduc vîntul poate mormîntul,
ei pătimește în ghe și pom —
o răstignire e în fiecare om —
și unde privești: Isus moare și învie . . .

PATRASIA

Cu picioarele suntem pe trupul său?

MOȘNEAGUL

. . . Noapte și zi umblăm prin euharistie . . .

„Tulburarea apelor" este tocmai ispita acestui panteism. Moșneagul aprinde biserica popei, e omorît de acesta, dar preotul s-a convertit la noua credință și se botează în pămînt:

Pămînt m-am văzut — vreau să-ngenunchez
lîngă el.
Nu e nimeni aici — să cînte?
„Isus e Dumnezeul-Miel,
Isus e ghe și om,
Isus e copac".

Precum se vede, intriga dramei e mitologică și are ca scop încadrarea presupusului panteism tracic în formule creștinismului. Și aci întîlnim admirabile dovezi de palpare a lumii:

„S-a cam uscat cerneala, Patrasio. Cînd fierbi alta din secretă de arin? Uite, e ca rășina . . ."

•

De-ai fi biblio prăfuită,
mi-aș lăsa urma tălpilor pe tine.

•

Ghimpe în călcîiele arhanghelilor, ce?

•

Ce ploscă frumoasă ai.
Ca șoldul unei băcițe,
care s-apleacă să mulgă oile —
să ducă pe urmă lapte în rai.

•

Și totuși dac-ar fi iarbă verde aici în jur
aș putea să joc descuț și nebun în fața ta.

Cartea e în total de o rară poezie, dar, ca în genere în poezia lui Blaga, nu se pot izola fragmente de sine stătătoare, opera întreagă fiind un măr cu carnea egală și suavă peste tot. Prea multa poezie, ibsenismul, adică conflictul de idei, mitologismul, o anume ținută expresionistă, constînd în schematism și într-o relativă stilizare și deci caricare a gesturilor, împiedică teatrul lui Lucian Blaga de a fi reprezentabil, deși nu e lipsit deloc de patos și de repeziciune scenică. El are nevoie de un public rafinat care să surprindă poezia, să intre cu ușurință în dialectica ascunsă, să participe deci la reprezentare cu suflet total. În *Daria* se pune la suprafață o problemă de patologie psihică. Daria, femeie încă foarte tînără, căsătorită cu un pedagog bătrîn, are idei fixe, care (idee freudistă) nu sînt decît inhibarea impulsiunii erotice. Vindecarea Dariei nu poate veni din partea soțului pedagog care caută să reprime fixitățile, ci prin dezlănțuirea patimilor refulate. Daria descopere un tînăr poet care se îndrăgostește imediat, se simte vindecată, dar soțul (în felul lui bine intenționat) o închide în casă. Bolnava de lipsa dragostei merge pînă acolo încît roagă pe fiul ei Puiu să ducă o misivă scriitorului. Însă fiindcă scriitorul refuză scrisoarea cu o morală strașnică, Puiu se sinucide de rușine. Apoi, aflînd că scriitorul pleacă (de fapt e mințită), Daria se spînzură. Conflictul real este însă între natură, care nu suferă constrîngere, și convenția socială, simbolizată prin pedagogul Filip care pregătește educația copilului încă

dinainte de naștere prin „muzică sfîrică". Daria e o nimfă chinuitoare încarcerată. Farmecul piesei stă în dezlănțuirea pasiunii sălbatice:

„Te iubesc, tinere, te iubesc! Iartă oară spusa aceste cuvinte. Te iubesc, tinere, te iubesc! Ce bine că ești aici. De cînd ne cunoaștem? De șapte zile! Și șapte zile pot să fie mai multe decît șapte ani. Cum se-ți zic? Ce nume să-ți dau? Sunt nerăbdătoare să-ți dau ași nume. Îmi vine să te chem: mîntuitorule. Îmi vine să te chem: cerule, adînculе! Îmi vine să te chem: tîlharule, vinule! Ce bine că ești aici! De șapte zile ne cunoaștem."

sau în cunoscuta capacitate de a palpa Universul. Despre Puiu, Daria spune că crește „ca un dulău de oi", urechile lui îi plac fiindcă sînt „bune", „reci", ea, în clipe de criză, „și-a ridicat rochia și s-a așezat goală în zăpadă".

Freudismul este pe față punctul de plecare în jocul dramatic *Fapta*. Pictorul Luca e obsedat de ideea că ar putea face o crimă și doctorul îl vindecă provocîndu-l la „faptă", din fericire fără nici o urmare supărătoare, fiindcă glonțul tras nu lovește decît orologiul. *Înviere* e o pantomimă cu acțiunea „în afară de loc și timp", amestec de fabulos și țărănie, totul stilizat în modul Demian. Voinicii par „niște arhangheli fără de aripi îmbrăcați în cojoace de ciobani". *Meșterul Manole* e o dramă de idei în atmosferă mitică („timp mitic românesc"). Meșterul Manole zidește mereu de șapte ani și tot ce face se dărîmă. Introducerea unei stareț Bogumil îndreaptă gîndul spre bogomilism, spre concepția adică a colaborării între duhul infernal și cel divin. Ceea ce construiește Manole e opera lui Satanail, lucrare materială, informă cît vreme nu coboară Spiritul. Iar divinul se revelă prin miracol (idee ce urmărește pe toți gînditriștii). Minunea cere însă din partea omului o jertfă și Manole o va face sacrificînd pe Mira. Din alt punct de vedere *Meșterul Manole* e un răspuns la problema estetică. Creația are ca punct de plecare tehnica, dar nu devine operă vie fără factorul irațional, fără har. Acest har pretinde însă artistului suferința. După ce a sfîrșit biserica, Manole, turburat în ființa lui de om, voiește să-și dărîme opera, să scoată pe Mira. Însă biserica e indestructibilă și dealtfel mulțimea îl împiedică de la acțiunea de năruire. Mod de a spune că opera artistică, ieșită din jertfa omului, are o existență independentă. Manole se ridică în turlă și se aruncă de acolo jos. Mulțimea contemplă opera, devenită anonimă, și nu are nevoie de autor. Se repetă dar pirandellismul din *Zamolxe*, conflictul între adevăr și ficțiune. Desigur că publicul nu poate urmări în spectacol intriga ideologică și ca atare drama rămîne o simplă lectură pentru intelectual, nu lipsită însă de manierism.

V. VOICULESCU

Pînă să-și dezvăluie o personalitate, V. Voiculescu (n. 27 noiembrie 1884 — m. 26 aprilie 1963, fiul lui Costache Voicu și al Sultanei din com. Pîrscov, jud. Buzău) a scris o mare cantitate de poezii vlahuțiene, corecte și prelung declamatorii, cîntînd Siretul:

Siretul pare-n cîmpuri un lac încremenit,
Așa domol ce curge, lățit peste nisipuri!...

satul natal:

Ce pașnic era satul... Pitit la poala culmii
Ca un ostrov de cuiburi sub streașina-nvechită,
Îl străjuiau din muche, doininău-i pururi ulmii
Și-l încingea pe vale pădurea de răchită...

și mai ales marile teme etice: mila, supunerea (simbolizată în bou), suferința (ocnașilor), binele și răul, divinitatea, idealul, arta, cam în acest fel:

Artistul nu-i decît prilejul,
E clipa scurtă, oarbă-n care
O veșnicie-și spune dorul
Sau își încheagă-a ei visare.

În vremea războiului, poetul a compus poezii ocazionale de îmbărbătare (urmînd pilda lui V. Alecsandri), de bună seamă fără nici o pretenție *(Din Țara Zimbrului și alte poezii)*, însă cu o anume vigurință caligrafică ce prevestește un artist:

Se repezară, vînt, fărîmă să ia de ser, pleoștiți, suiară,
Dar, secerați, căzură la vale, rostogolindu-se pe rînd...
Și nu putea să simte nimeni, nici chiar un vultur, povîrnișul,
Căci fi lăsat acolo morții fiilitoarele-i aripi!...

Abia cu *Pirgă* (1921), în care mai sînt totuși poezii de război, începe faza propriu-zis literară a poeziei lui V. Voiculescu, încă șovăielnică. Sînt evocate priveliștile agreste și munciile patriarhale, anotimpurile, cîmpurile, apele și munții, în tablouri solemne, biblice, prea încărcate de culori și mai ales de dialectalisme: *paragina hobdei, prour, oi sive, miei priori, hălăcuțe, răstaouri, seochină*; și totdeodată poetul stăruie într-un fabulos de idei, în care erou se cheamă Credință, Voință, iar Omul ancorează la țărmul Muncii sau în sfîrșit într-un manierism antropomorfic în virtutea căruia Macul se însoară cu Cicoarea, peștițoare fiind Baba Gărgărița și rival Crăiul Flutur. Din această prea abundentă recoltă de versuri se pot reține cîteva tablouri grele; grădina în arșiță:

Cireșii nici nu suflă cuprinși de piroteală,
Iar merii pe delături țin crăcile pleoștite,
Pe cînd caișii gîngași cu foile pălite
Se sprijină-n zaplazuri, sfîrșiți de zăpușală.

Doar Nucul plin de umbră rămîne drept între-una,
Cupola-i grea de frunză punînd-o scut luminii,
Ca un monarch ce, falnic, în mijlocul grădinii
Cu brațele-nălțate își ține sus cununa...

sau trecerea întunecată a norilor văzuți ca niște cirezi de vite:

Dînd buzna, ca de streche fugărite,
Cu cozile bîzoi și coamele zburlite,
Sosesc cirezile de nori în goană
Bulnc ca valul,
Cu mugete și zvoană,
Și-nvălmășite
Buhai cu zimbri, junci cu vaci cît malul.

Și-nchise în oborul cerurilor late
Năvalnicele boaite
Bălțate, negre, ori țintate,
Se-mbulzesc și suflă-nspăimîntate
Ca la vederea unei haite...
Se-mpung, se-ncalecă, se iau în coarne
Zăplazurile zării stînd să spargă,
Să scape, să se-ntoarne
În lumea largă.

Numai prin *Poeme cu îngeri* V. Voiculescu izbește cu acea notă care-i dă originalitate, punîndu-l dealtfel într-un grup de poeți pentru care „îngerul" e un instrument mitologic elementar. Acum poetul este ortodoxist, tradiționalist și continuă alături de Blaga cîntarea jalei metafizice. Însă ideea că ar fi la mijloc o simplă contaminație, izvoarele fiind Rilke, Blaga, nu e justă. Îngerii lui Voiculescu sînt autentici și apar în poezia lui încă de la început. Chiar prima compunere din *Poezii* se deschide cu imaginea îngerilor care seamănă în brazde sămînța poeziei:

Cerească floare, albă, strălucită,
Cu blînd miros de rai, e Poezia.
Sămînța ei de îngeri e zvîrlită
Și brazdă caldă-i e copilăria.

La poarta cerului stau îngeri, iar în cer se învîrte „sfînta îngerilor horă". *Din Țara Zimbrului* nu e mai puțin plină de divinele întraripate:

Cînd vine clipa Domnului,
Acum în vremea-nfringerii,

Scanned by CamScanner

V. Voiculescu. Portret de Maria Pillat.

Te pleacă Maicii Domnului
Să ne trimeată îngerii;

•

Cînd am sosit, toţi Heruvimii sfioşi aripele-şi plecară,
Arhanghelii se înclinară — şi, ca să nu mă faci s-aştepţi,
Ca pe-un cocon regesc, cu cinste, chiar Tu mă-ntîmpinaşi la scară,
Şi dîndu-mi dulce sărutare, m-ai strîns cu dragoste la piept,
Erau acolo nori de îngeri seninul aerului umplîndu-l.

•

Aşteaptă-l tot netrebnic şi bucură-te dacă
Vin îngerii din ceruri şi poposesc în tine.

•

Dar, aşa — neroditor,
Aspru şi tăcut,
De năpraznicul tău dor
Aripi mi-au crescut.

Şi pe urma ta străbat
Căile la cer,
Pîn'la Tronul luminat
Nărui să te cer...

Şezi cu îngerii la rînd
Lîngă Dumnezeu,
Nu te pogorî... curînd
Am să viu şi eu!

Căpitanul se mistuie în luptă ca un arhanghel în vreme
e pădurile de molift trosnesc arzînd:

Cînd s-au trezit, tîrziu, cu toţii din fierbinţeala vijeliei,
Şi-au stat să-şi socotească morţii, pe căpitan nu l-au găsit!
Şi-au căutat doar ca pe moaşte, plîngînd, pe zeul bătăliei,
Dar căpitanul, fără urme, ca un Arhanghel, a pierit!...

rin văile adînci Buzăul se-ncolăcea ca un balaur,
ai sus, pe creştete, moliftii ardeau, troznind, ca nişte torţi,
n slăvi amurgul, ca un giulgiu de purpură cu vergi de aur,
întindea deopotrivă peste răniţi şi peste morţi...

un „Înger groaznic", şi „Îngerul cel Mare" [illegible]
să scoată sufletul de pe pămînt:

Cînd cere-voi trimite Îngerul cel Mare
Ce spintecînd eternitatea ca un vînt,
Străluminînd să se coboare
Şi să-mi ridice lespedea de pe mormînt;
Sub crugul veşnic, care nu mă lasă,
Mă zbat ca îngropat de viu
Mi-e plumb văzduhul, cerul larg m-apasă
Mai greu decît o pleoapă de sicriu.

Temele religioase (naşterea, prezentarea mag[illegible]
tea lui Isus) abundă în toată această lirică v[illegible]
nînd în elanul mistic din *Pasărea lui Dumnezeu:*

Un vultur are cuib în mine,
Îl simt cum fîlfîie mereu
Şi vulturul, precum ştiţi bine,
E pasărea lui Dumnezeu...

Deprins în cer cu alte zboruri,
Acum el ţine ochiu-nchis:
Îi arde sufletul de doruri
Şi amintiri din Paradis.

Ortodoxismul lui V. Voiculescu este anterior acelui al *Gîndirii*, dar poetul a luat cunoştinţă de sine şi s-a sistematizat acolo. Acum apare o convenţie decorativă prin care totul se preface în „Îngerime" şi la aspectele „îngereţei". O astfel de poezie nu e fatal artificială, adică lipsită de efluvii lirice, cum se crede, fiindcă noţiunea de artificiu e inclusă în orice poezie, însă sensul ei este graţiosul şi caligraficul ca în pictura primitivilor. Pe drum, prin faţa porţii, trece un necunoscut şi acesta e înger:

Era cu părul ca aurora,
Aripele, cu pene de lumină
Lînced le tîra la picioarele tuturora,
Prin pulbere şi tină.

la prăşit (Demian).

Înger

Sunt din prăpăstii? Coborî din stînci?
Acoperi de muşchi,
Căderea peste ei umbre mari şi-adînci
Ca peste toţi cei ce vin din cer.
Na poartă sabie, n-are-n mînă crucea.
Rătăcind pe stradă
Se-a aruncat doar cetea la mine-n ogradă
Unde năpădise curcubeta şi pelinul.

Intrînd în odaia unei muribunde, toate fiinţele întîlnite de poet se întîmpărează:

Cine nu mă iartă
C-am îndrăznit?
Îngerul de la poartă
Nu m-a oprit;

Îngerul de la treptele
Nu s-a mirat.
Albe şi drepte
Treptele-am urcat;

Îngerul de la uşă
S-a dat la o parte...
Doamne, ce căutaşă
Ne mai desparte?

Am intrat în odaie.
Fereastrele deschise:
Faţa cea bălaie
(Îngerul din odaie)
Mi-a întins e mîna şi murise.

Văcarul care se întoarce în sat e înger:

Poleit de soare-apune,
Un juncan, păstrînd pe bot
Fraged miros de păşune
Zburdă-n colb, şi-i aur tot.

Şi-aurit întreg de jarul
Care arde-n asfinţit,
Lin coboară-n sat văcarul
Ca un înger strălucit!

Prin mijlocirea îngerilor se pune omul în legătură cu Dumnezeu, în chipul unei voluptăţi de a fi risipit, strivit de factorul divin. Simţindu-şi uscate pădurile de gînduri,

Înger tăind spice (Demian).

Înger culegînd flori (Demian).

poetul cere un „plic de îngeri, în spate cu securi" să i le taie. Sau vrea să fie grîu ca să-l culeagă un înger, să-l îmblătească, să-l macine la moară, să dea făina Domnului:

...Ajuns, după atîta scrîşnire şi zbătăi
Ca Domnul să mă-mpartă la toţi săracii săi,
Aştept ca din făina ce-o dărnie duium,
Să ia şi pentru Dinsul o poală de ţiitm.

„Îngerul luminător" a luat „securea durerii" şi a spart „clădirea vieţii", umplînd cu soare „cocioaba sufletului". Cînd se întunecă:

Fug îngeri din înfringeri cu trinte lănci de aur
Şi pier din cer Arhangheli cu arcuri descordate.

Cînd plouă, „bat îngerii în tobe de nori". Îngerii zidesc raiul, păzesc la poduri. Albinele sînt „îngeri iuţi", avionul e „un arhanghel de fier". Iconografia e sporită cu figuri şi scene biblice (Magii, Boterul, Isus pe ape, Cina cea de taină), nu fără acea naivitate realistică ce constituie idilicul artei lui Giotto şi a urmaşilor săi:

Pe uliţe, un zbieret de miei fără-ncetare
Şi aburi calzi de azimi veneau din curţi vecine;
Copii, fugiţi din joacă, cereau, scîncind mîncare
Şi s-agăţau de poala grăbitei gospodine.

Isus, din foişorul cu şiţa înverzită
Privea deşarta cazană şi robotul zadarnic...
O silă uriaşă şi-o milă nesfîrşită,
Ca umbra şi lumina, luptau în el amarnic.

Chesat şi aprig Iuda se tîrguia la poartă
Oprind din drum casapii cu mieii de vînzare;
Ioan pleca la apă cu vasele de toartă,
Iar Petre-şi da cuţitul pe gresii şi amnare.

În acest idilic evlavios intră şi mila franciscană pentru vietăţile Domnului:

Aş vrea să ştiu ce face norodu-ntreg de jivini,
Cînd pier înnămeţite şi ape şi pămînturi,

Scanned by CamScanner

Iar țara a dis-dimie și până joi, în sfîntul
Răsăritean nimeni nu e mare pentru vreme...

Pe ascunsele, mută, chiorâș și infirmă
În vechea și scurta-i zi nu mai știu ce se spune.
Ea știe toată vara pe aceeași de pămînt,
Iar iarna stă pe vine și sparge o dinți sloiu.

Mai mult nu o de cerbic ce spun cei ați să-i creadă
Că o crede în crapă cei de gerul bobotezei,
Pe cînd de ce se-nverșu cu unghia-n zăpadă,
Și nu găsesc o frunză cu ce să și țină rană.

Spre a împlini programul tradiționalist, V. Voiculescu se încearcă și în mitologia românească, evocînd pe Dochia, pe Decebal, ori (în versuri ieșind din banal) exaltînd fondul scitic:

Pe deasupra Dunării, la vale,
Printre brete mișcați cu ciulini,
Trece-a bătă, bogînat agale,
Un cherван cu covilir de rogojini.

În tot cîmpul nici un fir nu-i verde,
Mișcă vîntul albe colilii,
Drumul lung în zări pustii se pierde
Sub un cer de mari melancolii.

Boii moi se lasă pe tînjeală,
Grebenele rosse-i dor,
Oasele geme cu-neclintă,
Și slăbiesc un fel de dom-a lor.

Omul stă cu capul gol și mînă,
Întuns în maldărul din car;
Se-ațipnește, cu jordea în mînă,
Se tot duce drum fără hotar.

Continuînd în această direcție, poetul ajunge în *Destin* la un fel de poezie narativă, aci epică, aci biografică, în care cu expresivă coloare verbală și într-o mișcare cam silnică sînt cîntați hoții de cai ori copiii de țară, ba încă, îngroșîndu-se realismul, fata care naște pe cîmp. Dacă idilicul acestor narațiuni e, fragmentar, incîntător:

(Dar îl strigau țîțigoi în ulmetul din preval:
Ici în deal, ici în deal, ici în deal.
Cuiezi îl ascodeau din tufiș:
Cin' ț-a zis, cin' ți-a zis, cin' ți-a zis?
Și el, în poala cămășuții cusută cu arnici,
Ducea acasă mai mult brebenei decît urzici) ..

sînt mai valabile acele laude ale cuvintelor, văzute printr-un ochi de pictor, ca turme de miei ori ca herghelii de cai:

De-acolo, din pajiștea de aur a durerii,
Unde gîndurile pasc în turme neștiute,
Smulse din florile tainei și iarba tăcerii,
Coboară cuvintele, negre mieluțele mute,

Sufletul pe poteci întortocheate
Le mînă și le bate, suduind, la vale,
Plăpînde, blînde, neînțărcate
Și le duce să le taie-n zalhanale.

Mi-am băgat surugiu la cuvinte:
Le momesc cu văpăi, le hrănesc cu jăratic,
Le strunesc în ham de gînd, cînd lin, cînd sălbatic,
Le-neing cu harapnicul dorului și mîn nainte!

Ca să nu zboare la cer ca puricii din basm, pripite.
Mă plec la fiecare, migălos faur,
Și-nealț agerile versuri la copite
Cu potcoavele rimelor de aur...

Lăsînd la o parte închinarea lui Arghezi în nostalgia de cer și într-un fel și-n încărcarea pînzei cu prea multă pastă, poezia lui V. Voiculescu suferă de-un manierism din ce în ce mai accentuat. Traducerea juxtalineară a fiecărei abstracțiuni cu o imagine și construirea pe aceste cifruri a unei fraze curente devine de nesuferit. Ni se vorbește de „pădurile de gînduri", de „albinele simțirii", de „fagurii vieții" și de „stupii amintirii". Pămîntul negru arat e un om zăcînd răsfăț. Cerul îl sprijină cu fruntea vînt îl sălășluește cu soare. Poetul înțelege și clinele glodurii", închide umbra iubitei în „zid de somn" și speră că cineva va bate lemne „cu vergă cenușie" să treacă la ea pe „nisip de vis". Poetului îi sînt sănă din „gîmpi de dor" și „boabe de urgă". Prin metaforism fals, prin vocabularul chinuit și chiar prin stîrîină apropie orice bună intenție din culegerea Astfel rochiile femeii dezbrăcîndu-se sînt îngeri, un înger, o visterie de sîni și brațe, care la rîndul lor sînt zeițe.

Cîți îngeri de mătase și de pază?
Cînd zînară o lături fragedul lor șiră
Jos sînt și brațe rază după rază
Din visteria trupului, domol.

PAUL STERIAN

Paul Sterian, evreu, parodiază malițios ortodoxismul în versuri dadaiste și nu fără talent. Imaginile stau între caricatură și stilizare. Un popă haiducesc, înconjurat de familie după moda bizantină, așteaptă marele județ:

Azi îmbrăcat-am anteriul de paradă,
Mi-am pieptănat barba și părul și pe cap
Pusu-mi-am colțurat potcap
Și tras-am în picere botforii cei din ladă.

În fața mea se-naltă trandafir,
Soața Domniei-Mele, lîngă noi,
Fetele cinci, băieții numai doi,
Am rînduit copiii noștri-n șir.

Și-acum așteptăm Giudețul ca să vie,
Ci nici unul din noi nu va să fie mort,
Că-n mîini evlavioase lusumi port
Prea mîndră cu trei turle ctitorie.

Mistificația se întinde și la sintaxă. Un fel de mărturisire de credință are forma infinită a vechilor texte coresiene:

„Năzuiesc tot mai sus către heruvimi către serafimi către tronuri împletesc coroane din gînduri neîngîndurate pentru frunțile îngerilor zîmbesc soarelui mingii obrazul lumii, cer îndurare pentru pămînt pentru oamenii sufletе muncindu-se-n trup departe de Tatăl cel veșnic uneori uitînd că au Tată. Îngerii păzitori întîlnesc în drumu-mi îi opresc, îi întreb, îi cercetez ce face iubitul, ce face prietena, ce face fratele, ce face străinul prieten acum. Îi sărut îi îmbrățișez mă rog cu ei pentru voi. Plăpînd încă sunt puterii numai am de-abia sunt fir de iarbă nou născut în cîmpiile de dincoace de fluviu. Sorb soarele soarele sorb roua, sorb cîntarea îngerilor fără sfîrșit fără întristare cu revărsare de suflet nestrunită."

Sînt multe teribilități, bravade. Diavolului i se vorbește așa:

Nu-mi da oglinda
să privesc
ispitele ce le petreci
ca sori rotind pe cer albastru
șireag de foc pe gîtul de-alabastru:

în lături cu ispite reci
mă ispitești în van
ispita ta e slabă azi, satan
vreau azi senzații fără pomină de tari...
da! dumnezeu vreau
dumnezeu, dumnezeu
dumnezeu senzație tare
dumnezeu dinamită
dumnezeu ghilotină
dumnezeu fără hotare!

Totuși repetiția litanică capătă uneori exaltări convingătoare:

Aruncu-mi straiele,
Arhanghele Gavriile,
Gol stau în fața ta,
Aștept să mă iei.

Arunca-mi trupul,
Arhanghele Mihaile,
Gol stau în fața ta,
Aștept să mă iei.

Arunca-mi sufletul,
Arhanghele Rafaile,
Gol stau în fața ta,
Aștept să mă iei.

Tăcerea trece pustie,
Arșiții trec pustii,
Timpul trece pustiu

Trădătorii, tîlharii
Morții — morții,
Pierdere, pierdere,
Plouă se destrămează,
Frățiile prin ger

Și mai ales franciscanismele în limbajul sfintei sărăcii cu duhul se acordă în totul cu naivitatea fie și voită și produc, hrănite dintr-un atavism biblic, foarte pure accente:

Păsărilor, vrăbiilor, lăstunilor,
astîmpărați-vă zebonilor,
nu mai ciripiți, nu mai dați din aripi,
stați cătuș în cer lin,
nu mai săriți ca mintea în capul nebunului, țop, țop,
azi vreau să vă predic veninos
Celui care a adus iubirea
și l s-a dat răstignirea.

SANDU TUDOR

Încercînd toate manierele (modernistă, ortodoxistă) cu putere de mimetism, Sandu Tudor devenise în ultimu ani un poet oficial al *Gîndirii*, scriind compoziții cu pretenții de religiozitate. Barocul, superficialitatea îl împiedică să fie un adevărat scriitor. În *Comornic*, continuînd pe Teleor și Mateiu Caragiale, voia să dea portrete bizantine (sec. XVII):

Din hudița strîmtă, în colț pe maidan,
s-a oprit în taină, la domita poartă
din spatele culei, un galben rădvan.
Ușurel și sprinten se pogoară-odată,
un boier de coaste, un tînăr cartean...
Poartă într-o parte înclinat ușor,
latâ-n fund, căciulă sură de sobol.
Țintuită-n frunte pana de cocor,
arcuiește falnic tremurînd domol.
Zvelt i se arată în zăbun azur,
talia tăiată fără de cusur.
Strîns în cingătoare latâ cu paftale,
aninat și-atîrnă c-un lanț mic de zale
în teacă de piele palașul curbat,
cu plăsele albe de sidef lucrat,
și-n cute bogate strînse pe birneț
se revarsă agale șalvarii lui creț.

Costumația e de fantezie, iar titlul cărții eronat, căci comornic nu înseamnă loc cu comori, ci e numele unei vechi dregătorii.

ȘTEFAN I. NENIȚESCU

Ștefan I. Nenițescu, de fapt Ioan Ștefan, născut în București la 8 octombrie 1897, fiu al poetului Ioan Nenițescu și al Elenei V. Ștefan, e dintre primii care s-au încumetat să scrie poezie religioasă *(Denii*, 1919). Cu toate acestea, metoda sa se limitează la a folosi majuscula în pomenirea lui Iisus; „Te-am văzut", „Te-am simțit", „către Tine". Versurile sînt aride. A scris și mistere, fără dramatism mistic. Învățătorul scăpătat Iosif Cristea își cînează într-o casă de mahala, în ajunul Crăciunului, împreună cu bătrîna lui soție, idealurile neîmplinite. Soția speră în minuni, îndeală și se cheamă Ioasif și Maria. Și iată iotă un Domn, o Domnă. Tărani, pe Bozor, ce daruri cerțind să li se arate Mîntuitorul. Și soția învățătorului începe să rîzuită rece. Totul e cu mult prea absurd și parodic. Este și un „mister" mai acceptabil *Cîntecul cucoșului (povestea lepădării de trei ori a lui Petru Lemnoșul în spiritul Sacrelor reprezentațiuni ale lui Fen Boicari.*

CONST. GORAN

Modestul poet religios Const. Goran (n. Năeni Buzău la 8 noiembrie 1902) contimuă pe Anton Pann în linia muzicească; cu reală inocență și aer jubilant:

Da-aștia noi fi văd trecînd,
Da-aștia noi fi văd răsărit
Urcînd spre ciotoaba spuntind,
Scoipat, hovii cu pietre, fii ...
El, împăratul — bucuria ...
El, împăratul — înțelepciunea ...
El, împăratul, pîinea, viața ...
El, împăratul apa vie ...
El, împăratul El, lumina ...
El, adăpostul celor goi,
El, bucuria celor triști,
El, candela celor pierduți ...

„GÎNDIREA"

Prelnind revista *Gîndirea* de la Cluj, Nichifor Crainic îi imprimă direcție ortodoxistă. Pînă atunci problema religioasă nu lipsise scriitorilor făcînd parte din cler, însă ea se afla (cum ar spune specialiștii) în faza teologală. Creștinul se supunea deliberat la dogme, avînd conștiința clară a dependenței lui de Dumnezeu. Eroii lui Damian Stănoiu se găseau în a doua fază, ascetică, unde spiritul e activ, în luptă cu carnea, și duhul vrea aripi. *Gîndirea* vrea să realizeze faza propriu-zis mistică. Aci spiritul e pasiv și Dumnezeu activ. Este treapta colocviilor cu duhul sfînt, a Vizitelor, a extazelor, beatitudinilor, stărilor paradisiace, într-un cuvînt a cunoașterii experimentale.

Gîndiriștii, precum am văzut, s-au mărginit unii la pura iconografie în care îngerul e un element capital. Spitalul lui Voiculescu are personal îngeresc. Zaharia Stancu, fiu de agricultor, pune îngerii în jug:

Și cîmpurile toate își cresc în jur belșugul
Iar țarina mea-ngustă, în loc de roadă nouă
Și pentru care alături, purtai cu îngeri jugul,
Abia îmi dă în spicul chircit, o boabă, două...

Voiculescu mai crede că îngerii au hambare cu grîne *(Așijderi Crinului)*, pictorul Demian mobilizează legiunile cerești la muncile agricole. Astfel vedem îngeri culegînd buruieni, îngeri prășind, cosind, îngeri plndari la vie. Lui Zaharia Stancu i se pare că e însuși înger, cu aripi la umeri („Mi-ai prins pe umeri aripi"), iar V. Voiculescu, medic, colectează pentru prima oară „sînge de înger" *(Sosește fericirea)* și calcă-n fulgi de heruvim („Și calci cu teamă-n iarbă ca-n fulgi de heruvim", *ibid)*. În fine, N. Crainic îi vinează cu pușca:

Vremea e crîntă, tineri poeți,
Vînul venin, crinii scaieți,
Sufletu-n piatră stratificat,
Îngerul slavei cade-mpușcat.

Se mai observă totuși o situație de substanță, sentimentul de invaziune a divinului. Raporturile ortodoxiștilor cu divinitatea sînt în genere amicale. Dumnezeu ține de umeri pe Ion Marin Sadoveanu:

Și-aci Ți-am auzit cuvîntul,
Și mîna Ți-am simțit-o iar,
Și mîna Ta, care mă ține de umeri, ca pe-o ploaie, drept!

Scanned by CamScanner

Lui D. Ciureau i-a dat întîlnire pe Jiu, unde poetul îl identifică după picioare:

Și ne-așteapt cîntînd cu plugu-n mers,
Să-i văd pe cîmp călărea de picioare.

Și fiindcă adevărata virtute creștină este umilința, este firesc să găsim manifestarea dorinței de contopire în divinitate. La V. Voiculescu ea apare cu violență și voluptate, dar ca o înjosire de ordin material, fiindcă poetul se vrea păscut ca iarba și înhat în gheare ca pasărea (Arcașeri Crinului). Paul Sterian invidiază misiunea asinului de a fi purtat pe Isus:

Vai, de ce nu mi-ați spus, de ce nu mi-ați spus
Că pe spatele meu admirați călărea chiar Iisus?
Aș fi mers mai ușurel, ridicînd copita-n sus.
Și ce fin, fără să șar, L-aș fi dus!
De unde era eu să știu
Că port în spate asemenea vizitiu?

Dar momentul care li se pare ortodoxiștilor o dovadă decisivă de prezență și aprobarea lui Dumnezeu este minunea. Și ei vor căuta să verifice miracole, deloc literare, întîmplate colaboratorilor revistei. Așa, de pildă, M. Vulcănescu, ajungînd la încheierea că răposatul pictor Sabin Popp a fost sfînt, regretă că trupul pictorului a fost incinerat, răpindu-ni-se astfel dovada sfinteniei sale (prin virtutea moaștelor de a face minuni):

„...Acest om a fost un sfînt! Și-afiorat am vrut să-mpărtășesc și altora crezarea, dar un șir întreg de împrejurări cu înțeles tainic m-au împiedicat pînă astăzi să dau pas acestei dorințî. Și în sufletul meu s-a născut nedumerirea de nu sunt însumi rebul unui farmec. Am aflat mai tîrziu că trupul său a fost ars, la Viena. Ne e răpită astfel chezășia, semnul și minunea pe care o așteptam în sprijinul credinței."

V. Ciocîlteu cerea, în poezie, avantajul de a ține cărbuni aprinși în mînă:

Învățiule-mă-n fermecată lină,
Cărbuni aprinși să pot să țin în mînă

Stelian Mateescu relata altă grație divină. Ion Acsan, Lacul negru dînd peste un număr de urși cu burțile umflate, constată că aceștia sînt plăcinți și consideră faptul ca un semn de sus:

„...Minunea era — așadar — împlinită. Minunea era împlinită, împlinită... Abia acum simți în el cine era el. Abia acum simți în el toată bucuria și toată spaima. Căci nu știa ce se petrece în el din minune. Cine sunt eu ca să pot face minuni? Așa gîndea că Dumnezeul cel iubit și veșnic mi-a dăruit harul! Un plînset i se urcă în umflă pieptul; se prăbuși la marginea lacului, îmbrățișînd copacul."

În vremea aceasta, Dumnezeu onora realmente grupurile cu o chemare mai înaltă. Lui Sandu Tudor i se trezește „semn minunat" (în chipul unei subvenții) să meargă la Sfîntul Munte, a cărui dăinuire se poate pricepe numai prin lucrarea unei tainice minuni". Cerul purta „numele" peste tot pe pelerin. Minunile, „coincidențele" se țineau lanț. Călătorul întîlni la Salonic doi călugări români de care avea nevoie. „Minune — zise călugărul. Numai Dumnezeu vă scoate pe drumul meu." Iar Sandu Tudor:

„...Presimțămîntul că toată această călătorie nu e o călătorie întîmplătoare a ajuns să se preschimbe într-un neîndoios și viu simțămînt. Grăuntele de credință ce ascund în suflet mă face să înțeleg că nu «întîmplare» se numește această îmbinare uimitoare de fapte și peripeții care mă poartă așa de vădit spre o țintă pe care n-o pricep încă. La fiece pas îmi iese omul trebuincios în cale. Totul ar părea o năsocire, o glumă orînduită de cineva ascuns. Întîlnirea cu aromînul cel alb, cu micul tesalonician, și acum cu două feți bisericești, pentru mine sunt semne."

Această mentalitate prinse pînă într-atît încît un cutremur care devastă în 1940 România fu interpretat ca un miracol în favoarea unei formații politice.

DADAIȘTI. SUPRAREALIȘTI. HERMETICI

MOMENTUL 1928

REVISTE DE AVANGARDĂ. BALCANISMUL

TRISTAN TZARA

În 1912 un tînăr evreu de 16 ani (n. Moinești-Bacău, 16 aprilie 1896—m. Paris, 25 decembrie 1963), cunoscut apoi sub numele de Tristan Tzara și care atunci semna S. Samyro, scotea împreună cu Ion Vinea o revistă *Simbolul*, la care mai colaborau A. Maniu, Emil Isac, A. Solacolu. Peste cîțiva ani, în Zürich, în 1916, Tristan Tzara inventa dadaismul, determinînd și metoda lui: „Luați un jurnal, luați o pereche de foarfeci, alegeți un articol, tăiați-l, tăiați pe urmă fiece cuvînt, puneți-le într-un sac, mișcați..." Numele însuși al școalei fusese găsit la întîmplare, vîrîndu-se cuțitul de tăiat hîrtie într-un *Larousse*. Dadaismul nu era decît o mistificație și o demonstrație estetică negativă. Din oroarea de academism se refuza nu numai orice artă și orice tehnică, dar și acele organizațiuni pe care imaginația, coerentă de la sine, le-ar fi introdus automat în elementele disparate. Poemul nu mai era opera unui artist și a unui individ, ci un rezultat al hazardului material și uneori a unui grup debitînd sincronic un fel de cor poliglot ca în *L'amiral cherche une maison à louer*, poème simultan par R. Ruelsenbach, M. Janko, Tr. Tzara. Un papagal scoțînd planete devenea poet. Dadaiștii n-au aplicat însă niciodată teoria cu sinceritate, ci au simulat numai întîmplarea. Chiar în cele mai absurde compoziții asociația discretă e vizibilă, ca în aceste versuri de Tristan Tzara:

la chanson d'un dadaïste
qui n'etait ni gai ni triste
et aimait une bicycliste
qui n'etait ni gaie ni triste.

mais l'époux le jour de l'an
savait tout et dans une crise
envoya au vatican
leur deux corps en trois valises...

unde se străvede intenția de a izbi pe burghez cu idila neacademică între un poet și o biciclistă și cu scandalul trimiterii cadavrelor la papă. E în fond aci o anecdotă parodiată în scopul de a se jigni sfintele precepte curente. Epatarea filistinului stă în fundul întregii acestei literaturi. Tristan Tzara n-a făcut dadaism în românește. L-au urmat aci alții, dintre care cel mai fanatic e Saşa Pană (Alexandru Binder, n. 8 august 1902, fiu al doctorului David N. Binder și al Stelei Iucovici), autor de multe volume fără notă precisă *(echinox arbitrar, Viața romanțată a lui Dumnezeu, cuvîntul talisman, călătorie cu funicularul* etc.), din care se poate cita fără alegere, totul fiind uniform și inextricabil:

Trece fantoma principesei otrăvite cu oleandru
Principesa a murit de parfum
Principesa e ca un măr domnesc
Parfumul era un hamac pentru somnul ei.

În poeziile române ale lui Tzara, scrise între 1912 și 1915, temele sînt simboliste (provincie, duminici, spitaluri), cu sentimentalismul și voluptatea de mirosuri puternice și de viață rurală, tipică evreilor comprimați în ghetouri, pe care le va dezvolta Ilarie Voronca. Presimțirea dadaismului e în aceea că, ocolind raporturile ce duc la o viziune realistă, poetul asociază imagini neînchipuit de disparate surprinzînd conștiința. Tristan Tzara e un poet de o incontestabilă ușurință lirică, știind să radă cu aripile cea mai joasă proză:

Verișoară, fată de pension, îmbrăcată în negru, guler alb,
Te iubesc pentru că ești simplă și visezi
Și ești bună, plîngi, și rupi scrisori ce nu au înțeles
Și-ți pare rău că ești departe de ai tăi și că înveți
La Călugărițe unde noaptea nu e cald.

Zilele ce au rămas pîn' la vacanță iar le numeri
Și-ți aduci aminte de-o gravură spaniolă
Unde o infantă sau ducesă de Braganza
Stă în rochia-i largă ca un fluture pe o corolă
Și se-amuză dînd mîncare la pisici și așteaptă un cavaler
Pe covor sînt papagali și alte animale mici
Păsări ce-au căzut din cer
Și lungit lîngă fotoliul ce-i în doliu
Jos — subțire și vibrînd — stă un ogar
Cu o blană de hermină lunecată de pe umeri.

•

Sufletul meu e un zidar care se întoarce de la lucru
Amintire cu miros de farmacie curată
Spune-mi servitoare bătrînă ce era odată ca niciodată,
Și tu verișoară cheamă-mi atenția cînd o să cînte cucul.

•

Între doi castani împovărați ca oamenii ce ies din spital
Crescu cimitirul ovreiesc — din bolovani;
La marginea orașului, pe deal
Morminele ca viermii se tîrăsc.

•

Vîntul plînge în hornuri cu toată deznădejdea unui orfelinat
Vino lîngă mine ca o lumînare în tuf iș
Așterne-i vorbele ca paturile albe în infirmerie
Că acolo poți plînge nesupărat, că miroase a gutui și a brad.

Scanned by CamScanner